

RAZVOJ INSTRUMENTA ZA ISPITIVANJE RODNIH ULOGA U ADOLESCENCIJI

Ivana Jugović

Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja
Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
Amruševa 11, 10000 Zagreb
jugovic@idi.hr

Željka Kamenov

Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu
I. Lučića 3, 10000 Zagreb
zkamenov@ffzg.hr

Sažetak

Rodne uloge specifične za razdoblje adolescencije nisu jasno definirane, a manjka i instrumenata koji ispituju taj koncept, posebice u hrvatskom društvenom kontekstu. Stoga su ciljevi ovog rada bili ispitati što čini rodne uloge u razdoblju adolescencije te odabrati tvrdnje za konstrukciju skale rodnih uloga u adolescenciji.

U kvantitativnom dijelu istraživanja je sudjelovalo 511 učenika/ca zagrebačkih srednjih škola (52,3% djevojke), a kvalitativni dio istraživanja obuhvaćao je provedbu fokus grupa, također sa zagrebačkim srednjoškolcima/kama. Tema razgovora u fokus grupama bila je očekivanja od mladića i djevojaka u hrvatskom društvu, dok su u kvantitativnom istraživanju sudionici/e procjenjivali koliko se različita ponašanja, osobine i interesi opisani u tvrdnjama očekuju od djevojaka, a koliko od mladića u hrvatskom društvu.

Rezultati pokazuju da se rodne uloge u adolescenciji očituju u različitim očekivanjima od mladića i djevojaka u širokom spektru osobina, ponašanja i interesa vezanih uz školu, obitelj, slobodno vrijeme, izgled i intimne odnose. Provedeno istraživanje je pokazalo da je koncept rodnih uloga u adolescenciji kompleksniji od postojećih definicija te da postoje specifičnosti rodnih uloga u hrvatskom kontekstu u odnosu na druga društva. S obzirom na to da tvrdnje odabrane u ovom istraživanju dobro pokrivaju očekivanja od djevojaka i mladića u raznim aspektima njihovih života, smatra se da su dobar temelj za konstrukciju skale rodnih uloga u adolescenciji kao upitnika samoprocjene.

Ključne riječi: rodne uloge, adolescencija, izrada instrumenta

UVOD

Moj bratić je došao iz Švicarske, 'nakvarcan', ne znam ni ja kako, kad smo ga vidjeli, svi smo pali u nesvijest. 'Što radiš od sebe?' Za žensku, to je najnormalnije. Sestrična, njegova sestra, ona je 'nakvarcana', al' to mi je normalno za žensku, a za njega mi nije normalno.

(učenica trećeg razreda srednje škole, kozmetičarski smjer)

U društvu postoje brojna očekivanja o tome kako bi žene i muškarci, djevojke i mladići trebali izgledati, kako bi se trebali ponašati i kakve bi osobine trebali posjedovati. Primjerice, od žena se često očekuje da budu brižne i pune razumijevanja, da vole djecu i obavljaju kućanske poslove, a od muškaraca da budu kompetitivni, dominantni ili da se zanimaju za automobile. Ta društvena očekivanja koja ovise o spolu, nazivaju se rodnim ulogama.

Većina istraživanja o rodnim ulogama ispituje rodne uloge odraslih ljudi (Spence i Hahn, 1997; Helson i Picano, 1990), a istraživanja koja ispituje koncepte vezane uz rod na adolescentskoj populaciji uglavnom se bave rodnim identitetima adolescenata (Wilson, Griffin i Wren, 2005; Kulis, Marsiglia i Hecht, 2002; Kulik, 2006) ili pojedinim aspektima rodnih uloga kao što su ponašanja i osobine (Gibbons, Lynn i Stiles, 1997; McCreary, Rhodes i Saucier, 2002). Neka istraživanja ispituju i stav adolescenata prema rodnim ulogama odraslih (Affleck, Morgan i Hayes, 1989; Tay i Gibbons, 1998).

U ovom se radu rodne uloge karakteristične za razdoblje adolescencije definiraju kao društvena očekivanja različita za adolescente i adolescentice. Polazi se od pretpostavke da rodna uloga ne obuhvaća samo feminina i maskulina ponašanja, već i osobine i interese, jer u društvu postoje očekivanja o tome kako bi se djevojke i mladići trebali ponašati, kakvi bi trebali biti, za što se interesirati i koje obaveze imati. Polazište jest također da su maskulina ponašanja, osobine i interesi odvojeni i slabo povezani s femininim ponašanjima, osobinama i interesima, što je u skladu sa stajalištima Bem (1974) te Spence, Helmreich i Stapp (1975). Također se smatra da koncept rodne uloge uključuje razne aspekte adolescentskog života, kao što su obitelj i dom, škola, slobodno vrijeme, odnos prema izgledu i intimni odnosi.

Instrumenti koji se koriste u istraživanjima rodnih uloga i sličnih koncepata u adolescenciji mogu se podijeliti u nekoliko kategorija s obzirom na predmet mjerenja: (1) skale koje ispituju koliko se adolescenti ili djeca upuštaju u rodno tipizirana ponašanja i koliko su za njih karakteristične rodno tipizirane osobine: *Bem Sex Role Inventory* (BRSI, Bem, 1974), *Personality Attribute Questionnaire* (PAQ, Spence, Helmreich i Strapp, 1975), *Gender Identity Scale* (Kulis, Marsiglia i Hecht, 2002), *Sex-Role Behavior Scale* (SRBS, Orlofsky i O'Heron, 1987), *Self Rating Activity Scale* (Kaczala, 1981), (2) skale koje ispituju stavove adolescenata prema rodnim ulogama svojih vršnjaka i odraslih: *Attitudes toward Women Scale for Adolescents* (AWSA, Galambos, Peterson, Richards i Gitelson, 1985), *Gender Attitude Inventory* (Ashmore, Del Boca i Bilder, 1995), i (3) skale koje ispituju koliko odrasli spolno tipiziraju dječje aktivnosti: *Sex-typing of Children's Chores* (Kulik, 2004).

Ni jedan od navedenih instrumenata nije primjeren za mjerenje koncepta rodnih uloga u adolescenciji u Hrvatskoj iz nekoliko razloga: ti instrumenti ispituju samo pojedine aspekte rodne uloge, primjerice instrumentalnost i ekspresivnost ili samo ponašanja, neki ispituju stavove o rodnim ulogama, a ne uloge koje osobe zaista ostvaruju, neki su zastarjeli, a ni jedan od njih ne ispituje rodne uloge u adolescenciji koje su aktualne za hrvatski društveni kontekst. S obzirom na to da manjka instrumenata kojima se ispituju rodne uloge karakteristične za razdoblje adolescencije, posebice u hrvatskom društvenom kontekstu, cilj ovog rada bio je definirati koncept rodnih uloga u adolescenciji, opisati njihov sadržaj i odabrati tvrdnje za konstrukciju upitnika kojim bi se ispitale. Kako bi se osmislile tvrdnje za konstrukciju upitnika, prvo je provedeno kvalitativno istraživanje metodom fokus grupa, a potom i istraživanje temeljeno na kvantitativnoj metodologiji.

KVALITATIVNO ISTRAŽIVANJE

Metodologija

Provedene su četiri fokus grupe s 8 do 12 osoba: dvije s djevojkama i dvije s mladićima koji pohađaju treće razrede srednjih škola u gradu Zagrebu. Jedna grupa mladića je pohađala tehničku školu, a jedna grupa djevojaka se školovala za kozmetičarke. Sudionici i sudionice druge dvije grupe su pohađali gimnaziju. Takav uzorak za fokus grupe odabran je kako bi u istraživanju sudjelovali mladići i djevojke iz 'tipično ženske' i 'tipično muške' škole te mladići i djevojke iz škola u kojima se imaju prilike družiti s vršnjacima oba spola.

Tri ključna pitanja oko kojih se razvila diskusija bila su: (1) "Što mislite da vaša okolina očekuje od vas?", (2) "Što mislite da se očekuje od djevojaka, a što od mladića?" i (3) "Postoje li ponašanja koja se smatraju manje poželjnima ili nepoželjnima za mladića, odnosno za djevojke?"

Rezultati

Odgovori sudionica i sudionika fokus grupa na pitanje što se očekuje od njih samih pokazali su da u sferi kućanskih poslova postoje različita očekivanja od djevojaka i mladića. Ta su očekivanja preslika tradicionalnih rodnih uloga odraslih što upućuje na socijalizaciju mladih za uloge koje ih čekaju u budućnosti. Primjerice, od djevojaka se očekivalo da peru posuđe, brišu prašinu, pospremaju sobu, usisavaju, od nekih da peglaju, da se brinu o mlađim i starijim članovima obitelji te o kućnim ljubimcima. Od mladića se očekivalo da pospremaju krevet i sobu, da usisavaju, odlaze u trgovinu i kose travu, a nije se očekivalo da peru posuđe, brišu prašinu,

niti da obavljaju manje popravke u kućanstvu. Tradicionalna rodna uloga se također očitovala u očekivanju ili barem želji roditelja gimnazijalki da se suzdržavaju od seksualnih odnosa do braka, dok mladići takva očekivanja nisu spominjali.

Razgovori s djevojkama i mladićima o ostalim aspektima adolescentskog života pokazali su da nema različitih očekivanja od sudionika i sudionica fokus grupa. Primjerice, završavanje škole i školski uspjeh se očekuje od svih bez obzira na spol, a od gimnazijalaca i gimnazijalki se očekuje i završavanje fakulteta. Djevojke i mladići navode da ne postoje nikakva očekivanja od njih u pogledu provođenja slobodnog vremena i oblačenja već da je sve prepušteno njima na odabir.

Diskusija o tome što se općenito očekuje od djevojaka, a što od mladića, te što je nepoželjno za djevojke, a što za mladiće, pokazala je da mladi smatraju kako različita očekivanja postoje u vezi ponašanja, izgleda, kućanskih poslova, školovanja i slobodnih aktivnosti. Kada je riječ o ponašanjima, sudionice i sudionici fokus grupa su primijetili da se u hrvatskom društvu smatra da je za muškarce nepoželjno da plaću, dok je djevojkama dopušteno da plaću i budu jako osjećajne. S druge strane, smatrali su da za žene postoje restrikcije društveno nepoželjnih ponašanja koja se toleriraju muškarcima, kao što su psovanje, podrigivanje i slično. U razgovorima su mladi navodili da su očekivanja u vezi izgleda različita za djevojke i mladiće. Na primjer, od djevojaka se očekuje da paze na težinu i uređuju se, ali da ne pretjeruju u šminkanju. Za njih je također nužno da depiliraju noge, dok je to isto za mladiće nepoželjno. Neki mladići su naveli da se mladiće koji se depiliraju ili "kvarcaju" smatra homoseksualcima te da se oni iz tog razloga ne bi s njima družili.

Iz izjava adolescenata je također vidljivo da se tradicionalne rodne uloge odraslih osoba reproduciraju u očekivanjima od mladih vezanim uz kućanske poslove i financije. Mladići su navodili da se od njih očekuje plaćanje računa za djevojku i sebe prilikom izlaska. Iako kod odraslih osoba taj obrazac može biti utemeljen u realnoj situaciji ako muškarac zarađuje više od žene, kod adolescenata se jednostavno radi o preuzimanju tradicionalnog obrasca ponašanja odraslih. Roditelji mladićima daju novce za dvoje za izlazak s djevojkom i tako ih socijaliziraju u buduću ulogu "privreditelja za obitelj".

Iz razgovora s djevojkama evidentni su i dvostruki standardi vezani uz vremensko ograničenje izlaska. Primjerice, od djevojaka se očekuje da se ranije vrate kući i da se vrate sigurnim prijevozom. Dvostruki standardi se također primjenjuju kod seksualnosti i prekomjernog konzumiranja alkohola, pri čemu mladići, koji se napiju i 'slobodnije' seksualno ponašaju, takvim ponašanjima potvrđuju svoj status u društvu, dok se na djevojke, koje se jednako ponašaju, ne gleda s odobravanjem, o čemu govori izjava jedne djevojke:

"Meni moj brat kaže da on kad vidi curu, kao glupača kak' se mogla napit, odma' drolja ovo ono, kak je mogla bit tak' glupa, tamo svi plaze po njoj. A kad po njemu plaze trebe, onda je on, kuš', faca."

Kroz diskusije se pokazalo da su odabiri nekih škola i slobodnih aktivnosti nepoželjni za pojedini spol, primjerice za djevojke nogomet, a za mladiće balet. Osobe

koje ne ispunjavaju društvena očekivanja nazivaju se imenima koja ih na neki način mogu diskreditirati, primjerice djevojku u automehaničarskom smjeru se može smatrati, kao što su djevojke kazale, 'lakom ženom' jer je jedina žena u razredu, a mladića u kozmetičarskom smjeru homoseksualcem. Ovdje valja napomenuti i da je homofobija sastavni dio izgradnje maskuliniteta kod mladića. Kod obje grupe mladića je izišlo na vidjelo da se ne bi družili s mladićima feminiziranog ponašanja ili izgleda, a neki su čak izražavali podršku nasilju nad homoseksualcima.

Većina sudionica i sudionika fokus grupa je smatrala dobrim postojanje različitih društvenih očekivanja od mladića i djevojaka, a svoje su odgovore objasnili time što su se na ta očekivanja navikli i što im donose neke prednosti, kao u slučaju djevojaka koje mogu ući u noćni klub iako su maloljetne, što je mladićima moguće tek u rijetkim prilikama. Djevojke iz gimnazije su također navele da bi bilo još gore da djevojke pljuju i psuju kao mladići, a da se pritom nisu sjetile da bi takva ograničenja mogla postojati za mladiće. Kada su upitane kako bi bilo da se ni od mladića ne očekuju takva ponašanja, jedna od njih je odgovorila: *"Super bi bilo da je sve ono što je ružno, a dečkima je kao dopušteno, da to ne rade, i obrnuto."*

Obje grupe djevojaka su kazale da im smeta to što su muškarci u boljem položaju u društvu, što imaju bolje poslove te što je na ženama briga oko kućanskih poslova i djece. Mladići su zamjerali ženama što se bore za ravnopravnost, dok istovremeno postoje očekivanja o tome da muškarci trebaju plaćati račune. Zanimljive su i kontradiktornosti u izjavama mladića. Naime, govorili protiv djevojaka koje očekuju da ih se časti kada iziđu na piće, a istovremeno su izražavali nezadovoljstvo zbog situacija u kojim su im djevojke željele platiti račun.

KVANTITATIVNO ISTRAŽIVANJE

Metodologija

Istraživanje je provedeno u proljeće i jesen 2007. godine. U njemu je sudjelovalo 511 osoba (52,3% djevojaka) koje pohađaju treći razred gimnazija i srednjih strukovnih škola u gradu Zagrebu. Odabrane su škole različitih programa kako bi se uzorkom obuhvatili mladi ljudi različitih interesa i profesionalnih aspiracija te kako bi omjer djevojaka i mladića bio što ravnomjerniji.

Svaki primijenjeni instrument se sastojao od tri dijela. U prvom dijelu upitnika su prikupljeni socio-demografski podaci, a u drugom i trećem su ispitane procjene rodni uloga djevojaka i mladića u Hrvatskoj. Sudionici su trebali procijeniti koliko se pojedina ponašanja, osobine i interesi u hrvatskom društvu očekuju od djevojke te koliko se isto očekuje od mladića na skali od 1 do 5 (1 = "uopće se ne očekuje", 5 = "u potpunosti se očekuje"). Svaki od tih dijelova sastojao se od 98 istih tvrdnji osmišljenih na temelju nalaza fokus grupa, a razlikovale su se jedino u uputi i for-

mulaciji s obzirom na rod. Na tvrdnjama formuliranim u ženskom rodu sudionici su trebali procijeniti društvena očekivanja od djevojaka, a na tvrdnjama formuliranim u muškom rodu društvena očekivanja od mladića. Ispitivanje je bilo grupno, dobrovoljno i anonimno, a trajalo je jedan školski sat.

Rezultati

Za svaku od 98 tvrdnji se odredilo koliko se navedena ponašanja, osobine i interesi očekuju od mladića i djevojaka. Prema aritmetičkim sredinama su tvrdnje podijeljena u 3 kategorije: (1) ako je vrijednost aritmetičke sredine veća od 3,5 ponašanje, osobina ili interes se *očekuje* od mladića i djevojaka, (2) ako je između 2,5 i 3,5 *niti se očekuje niti ne očekuje* te (3) a ako je manja od 2,5 *ne očekuje se* ni od mladića niti od djevojaka.

Prema ovom kriteriju se pokazalo da 37 od 98 tvrdnji opisuju rodne uloge djevojaka: 34 tvrdnje su opisivale ponašanja, osobine ili interese koji se *očekuju od djevojaka*, a od mladića se ili ne očekuju ili se niti očekuju niti ne očekuju, a 3 tvrdnje su opisivale ponašanja, osobine ili interese koji se *ne očekuju od djevojaka*, a od mladića se niti očekuju niti ne očekuju. Istom logikom su odabrane 34 tvrdnje koje opisuju rodne uloge mladića: 27 ih je opisivalo *očekivanja od mladića*, a 7 ponašanja, osobine ili interese koji se *ne očekuju od mladića*. Na temelju opisanih tvrdnji koje odražavaju očekivanja od mladića i djevojaka u hrvatskom društvenom kontekstu konstruirat će se skala rodni uloga u adolescenciji kao upitnik samoprocjene.

Ostalih 27 tvrdnji opisuju ponašanja, osobine i interese koji se *očekuju* od adolescenata obaju spolova (11 tvrdnji) i koji se *niti očekuju niti ne očekuju* od adolescenata obaju spolova (16 tvrdnji). Te tvrdnje neće biti korištene u konstrukciji skale rodni uloga.

U istraživanju se pokazalo da se od djevojaka očekuje da su nježne, jako osjećajne i općenito vrlo usmjerene na druge ljude, dok se od mladića očekuje kompetitivnost, dominantnost i spremnost na rizik. Od djevojaka se također očekuje obavljanje širokog spektra kućanskih poslova, među kojima su, osim čišćenja kuće i pripremanja jela, pospremanje vlastite sobe i odlazak u kupovinu svakodnevnih namirnica za koje se prije istraživanja pretpostavilo da se podjednako očekuju od djevojaka i mladića. Od mladića se očekuje da obavljaju manje popravke u kućanstvu i na automobilu. U skladu s istraživanjima o brižnosti kao važnoj komponenti femininosti (Kulis, Marsiglia i Hecht, 2002), ovo je istraživanje pokazalo da se od djevojaka u Hrvatskoj očekuje briga o mlađim i starijim članovima obitelji te o kućnim ljubimcima. Od mladića se očekuje da se u slobodno vrijeme bave sportovima, da se interesiraju za sportove i razumiju u automobile i računala, a od djevojaka da vole provoditi vrijeme u obilasku trgovina i čitanju modnih časopisa. Srednjoškolci su također smatrali da se u hrvatskom društvu od mladića očekuje da se napiju kada vikendom iziđu van, a od djevojaka da se sigurnim prijevozom vraćaju kući nakon noćnog izlaska. Kada je riječ o izgledu, od mladića se očekuje da izgledaju sportski, a od djevojaka da im je

važno kako su odjevene te da se vole uljepšavati. Očekivanja od djevojaka vezana uz intimne odnose su da vole romantiku i da su odgovorne za korištenje kontracepcije pri spolnom odnosu, dok se od mladića očekuje da potiču seksualni odnos te da se hvale ljubavnim i seksualnim iskustvom. Zanimljivo je da ni jedna tvrdnja nije pokazala očekivanje od mladića u pogledu škole, dok se od djevojaka očekuje da se trude imati što bolje ocjene i da vole biti bolje u znanju od drugih.

Neka se ponašanja, osobine i interesi ne očekuju od djevojaka ili mladića. Primjerice, pokazalo se da se od djevojaka ne očekuje da budu agresivne niti da se ustručavaju pokazati osjećaje, dok se od mladića ne očekuje da se rasplaču pred drugima. Od djevojaka se također ne očekuje da ne koriste kozmetičke preparate, a od mladića da se zanimaju za književnost i posjećivanje kazališta i galerija. Kada je riječ o intimnim odnosima, od mladića se ne očekuje izbjegavanje predbračnih spolnih odnosa.

Iako se prije provedbe istraživanja smatralo da se u hrvatskom društvu od djevojaka očekuje da vole provoditi vrijeme u razgovoru s prijateljicama ili prijateljima, rezultati su pokazali da se taj aspekt društvenosti očekuje od mladih osoba oba spola. Osobine i odabiri koji su važni za uspjeh u poslu, kao što su ambicioznost, samostalnost i sigurnost u svoje sposobnosti te nastavak obrazovanja nakon srednje škole, također se očekuju od mladih oba spola.

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da se interes za matematiku i prirodne znanosti, kao i interes za književnost i strane jezike, niti očekuju niti ne očekuju od djevojaka i mladića. Također se pokazalo da adolescenti socijalnu interakciju ne smatraju rodno obilježenom. Primjerice, niti se očekuje niti ne očekuje da su djevojke ili mladići grubo i bezobzirni ili previše submisivni u komunikaciji s drugim ljudima.

Faktorska struktura društvenih očekivanja od djevojaka i mladića

Na skupu od 71 tvrdnje, kod kojih se jasno pokazalo da se navedena ponašanja, osobine i interesi očekuju od samo jednog spola, provedene su faktorske analize metodom glavnih komponenta s Varimax rotacijom. Analize su zasebno provedene na muškom i ženskom poduzorku, posebno za rezultate kada je uputa bila procijeniti društvena očekivanja od djevojaka te kada je uputa bila procijeniti društvena očekivanja od mladića. S obzirom na to da se pretpostavilo da se tvrdnje dijele na očekivanja maskulinih i femininih ponašanja, osobina i interesa, ispitala se faktorska struktura s dva faktora. Dobivene faktorske strukture na tvrdnjama o očekivanju od djevojaka i očekivanju od mladića pokazale su postojanje dvaju pretpostavljenih faktora koji su nazvani faktorom ženske rodne uloge i faktorom muške rodne uloge (Tablica 1). Rezultati na ženskom poduzorku pokazuju da ta dva faktora objašnjavaju 28,35% ukupnog rezultata očekivanja od djevojaka i 28,71% ukupnog rezultata očekivanja od mladića. Rezultati na muškom poduzorku pokazuju da navedena dva faktora objašnjavaju 31,69% ukupnog rezultata očekivanja od djevojaka i 33,25% ukupnog rezultata očekivanja od mladića.

Tablica 1. Faktorska zasićenja tvrdnji na faktore F1 (Ženska rodna uloga) i F2 (Muška rodna uloga), kada je uputa procijeniti društvena očekivanja od djevojaka i kada je uputa procijeniti društvena očekivanja od mladića, na temelju faktorskih analiza provedenih na *ženskom i muškom poduzorku* (Faktorska zasićenja manja od 0,35 nisu prikazana.)*

Tvrdnje	Ženski poduzorak				Muški poduzorak			
	Uputa: Što se očekuje od djevojaka?		Uputa: Što se očekuje od mladića?		Uputa: Što se očekuje od djevojaka?		Uputa: Što se očekuje od mladića?	
	F1	F2	F1	F2	F1	F2	F1	F2
Ima puno razumijevanja za druge ljude.	0,673		0,653		0,437		0,659	
Jako je osjećajan/na.	0,635		0,626		0,558		0,596	
Ide u kupovinu svakodnevnih namirnica za kućanstvo.	0,633		0,449		0,485		0,453	
Voli romantiku.	0,631		0,555		0,589		0,602	
Kod kuće se brine o cvijeću.	0,622		0,434		0,582		0,370	
Bavi se aerobikom, pilatesom ili sličnim oblikom vježbanja.	0,617		0,444		0,511			
Uredan/na je.	0,607		0,656		0,473		0,638	
Voli ići na kazališne predstave.	0,604		0,594		0,422		0,571	
Pokazuje interes i brigu za starije članove obitelji.	0,600		0,655		0,488		0,518	
Razmišlja o osjećajima drugih ljudi.	0,600		0,693		0,467		0,608	
Brine se o mladim članovima obitelji.	0,595		0,522		0,548		0,606	
Nježan/na je.	0,591		0,634		0,599		0,558	
Voli bebe i malu djecu.	0,591		0,523		0,634		0,550	
Sam/a posprema vlastiti prostor (npr. vlastitu sobu).	0,589		0,595		0,575		0,567	
Trudi se imati što bolje ocjene u školi.	0,586		0,468		0,391		0,619	
Brine o kućnim ljubimcima.	0,579		0,386		0,542			
Pokušava oraspoložiti osobu čiji su osjećaji povrijeđeni.	0,573		0,672		0,492		0,662	
Zna pripremiti jednostavno jelo.	0,572		0,498		0,539		0,436	
Voli posjećivati galerije i muzeje.	0,563		0,552		0,484		0,406	
Trudi se da ne povrijedi drugu osobu.	0,558		0,641		0,483		0,687	
Voli pomagati drugima.	0,545		0,532		0,482		0,390	
Odgovoran/na je.	0,545		0,626				0,577	
Ne želi seks bez ljubavi.	0,532				0,481		0,602	
Važno mu/joj je kako je odjeven/a.	0,530		0,393		0,516		0,485	
Voli čitati časopise o modi i kozmetici.	0,530			-0,355	0,515			

Tvrdnje	Ženski poduzorak				Muški poduzorak			
	Uputa: Što se očekuje od djevojaka?		Uputa: Što se očekuje od mladića?		Uputa: Što se očekuje od djevojaka?		Uputa: Što se očekuje od mladića?	
	F1	F2	F1	F2	F1	F2	F1	F2
Voli provoditi vrijeme u obilasku trgovina.	0,496		0,399		0,482			
Voli plesati.	0,485		0,547		0,547		0,527	
Vodi brigu da se za vrijeme spolnog odnosa koristi kontracepcija.	0,473		0,566		0,388		0,427	
U školi voli biti bolji/a od drugih u znanju.	0,470		0,385		0,545		0,456	
Nakon noćnog izlaska vraća se sigurnim prijevozom kući (taksi, roditelj dolazi autom).	0,458		0,560		0,491		0,488	
Obavlja kućanske poslove kao što su čišćenje kuće, pranje posuda i glačanje.	0,451		0,601		0,614		0,430	
Voli se uljepšavati.	0,440				0,588		0,418	
Važno mu/joj je što drugi misle o njemu/njoj.	0,417				0,365			
Piše pjesme.	0,407							
Ponekad se rasplače pred drugima.	0,397				0,391			
Psuje.	-0,393		-0,557			0,453	-0,375	0,555
Napije se kada vikendom iziđe van.	-0,376	0,417	-0,372	0,475		0,360	-0,380	0,522
Voli raspravljati o problemima.	0,373		0,517		0,439		0,455	
Puno pažnje posvećuje svakodnevnoj higijeni.	0,370		0,502		0,594		0,476	
Ne koristi kozmetičke preparate.	-0,369							
Provodi puno vremena u kupaonici.	0,361				0,525		0,413	
Izbjegava predbračni spolni odnos.	0,355							-0,385
U razgovoru daje priliku drugima da kažu što misle.			0,593		0,436		0,693	
Razumije se u automobile.		0,692		0,631		0,515		0,668
Spreman/na je riskirati.		0,660		0,428		0,550		0,485
Potiče seksualni odnos.		0,596		0,501		0,393		0,671
Razumije se u računala.		0,576		0,619		0,375		0,531
Ističe svoje ljubavno iskustvo.		0,572				0,485		0,454
Hvali se seksualnim iskustvima.		0,555	-0,551	0,411		0,594		0,541
Voli gledati sportska natjecanja.		0,547	-0,387	0,559		0,501		0,608

Tvrdnje	Ženski poduzorak				Muški poduzorak			
	Uputa: Što se očekuje od djevojaka?		Uputa: Što se očekuje od mladića?		Uputa: Što se očekuje od djevojaka?		Uputa: Što se očekuje od mladića?	
	F1	F2	F1	F2	F1	F2	F1	F2
Govori ljudima što misli, čak i kada zna da se ljudi vjerojatno neće složiti s njim/njom.		0,529		0,395		0,393		
Voli se natjecati.		0,522	-0,376	0,546		0,534		0,643
Zapovijeda.		0,522	-0,480	0,362				0,608
Zna napraviti manji popravak na automobilu.		0,522		0,541		0,471		0,548
Poziva osobu koja mu/joj se sviđa na spoj.		0,512				0,464		0,430
Voli čitati časopise o autima.		0,507		0,605	-0,426	0,354		0,595
Igra kompjutorske igre.		0,494	-0,356	0,448		0,428		0,384
Kad igra igre, voli pobijediti.		0,487		0,598		0,398		0,592
Hvali se ljubavnim postignućima.		0,484	-0,482	0,423		0,552		0,669
Agresivan/na je.		0,475	-0,401			0,399		0,446
Voli biti vođa u svom društvu.		0,474	-0,363	0,469		0,532		0,662
Voli izgledati sportski.		0,458		0,599		0,472		0,607
Voli izgledati fizički opasno.		0,455		0,371	-0,401	0,419		0,488
Voli provoditi vrijeme na internetu.		0,419		0,404				
Voli igrati timske sportove.		0,412		0,413		0,523		0,520
Obavlja manje popravke po kući.		0,396		0,541		0,351		0,401
Lako donosi odluke.		0,381				0,408		0,354
Aktivno se bavi sportom.		0,376		0,474		0,534		0,406
Pere automobil.		0,374		0,438		0,374		0,368
Očekuje da ga/je drugi časte kada vikendom iziđe van.								
Ustručava se pokazati osjećaje.								

* Tvrdnje s uputom procjene očekivanja od djevojaka koje imaju zasićenja na F1, pokazuju što se očekuje od djevojaka, a tvrdnje s uputom procjene očekivanja od mladića, koje također imaju zasićenja na F1, pokazuju što se ne očekuje od mladića. Obrnuto vrijedi za F2.

Iako faktorske strukture ženske i muške rodne uloge nisu posve identične uz različite upute te na muškom i ženskom poduzorku, faktor ženske rodne uloge većinom sadrži iste tvrdnje kod obje upute, a isto vrijedi i za faktor muške rodne uloge. Općenito, faktor ženske rodne uloge uključuje usmjerenost na druge ljude, osjećajnost, obavljanje kućanskih poslova i brigu o mlađim i starijim članovima obitelji, važnost školskog uspjeha, interes za plesom i kazalištem te brigu o korištenju kontracepcije. Faktor muške rodne uloge, između ostalog, obuhvaća spremnost na rizik, razumijevanje u računala i automobile, bavljenje sportom, vještine manjih popravaka u kućanstvu i popravaka automobila te inicijativu kod seksualnog odnosa.

Na ženskom poduzorku korelacija faktora muške i ženske rodne uloge kod upute za procjenu društvenih očekivanja od djevojaka iznosi $r = -0,195$ ($p < 0,001$), a kod očekivanja od mladića $r = -0,218$ ($p < 0,001$). Na muškom poduzorku korelacija tih dvaju faktora kod upute za procjenu društvenih očekivanja od djevojaka iznosi $r = -0,239$ ($p < 0,001$), a kod očekivanja od mladića $r = -0,361$ ($p < 0,001$). Sve su korelacije negativnog predznaka, no djevojke percipiraju očekivanja maskulinih ponašanja slabije povezanima s očekivanjima femininih ponašanja nego što to mladići percipiraju. Korelacije dobivene na ženskom poduzorku, koje se prema Petzu (1997) mogu kategorizirati u neznatnu (nikakvu) i laku povezanost, više podupiru tezu o odvojenosti i slaboj povezanosti maskulinih i femininih karakteristika (Bem, 1974; Spence i Helmreich, 1978; Spence, Helmreich i Strapp, 1975) nego tezu bipolarnog modela, prema kojem je maskulinitet na jednom polu, a femininitet na drugom polu iste dimenzije (Deaux i Kite, 1985). Korelacije faktora muške i ženske rodne uloge dobivene na muškom poduzorku, koje se prema Petzu (1997) svrstavaju u kategoriju lake povezanosti, slabije podupiru hipotezu o ortogonalnosti maskuliniteta i femininiteta od rezultata dobivenih na ženskom poduzorku, no također nisu dovoljno visoke da bi bile potvrda hipoteze bipolarnog modela. Čini se da su mladići svoje procjene društvenih očekivanja više nego djevojke temeljili na mitu da je femininitet normalna i jedino prirodna u žena, ali ne i u muškaraca, te da obrnuto vrijedi za maskulinitet.

RASPRAVA

Cilj ovog rada bio je utvrditi sadržaj rodni uloga u adolescenciji i odabrati tvrdnje za konstrukciju upitnika za ispitivanje rodni uloga u adolescenciji. Oba provedena istraživanja su pokazala da se rodne uloge u adolescenciji očituju u različitim očekivanjima od mladića i djevojaka u širokom spektru osobina, ponašanja i interesa. Ta različita društvena očekivanja od mladića i djevojaka su evidentna u različitim aspektima adolescentskog života kao što su obrazovanje, kućanski poslovi i obitelj, slobodno vrijeme, briga o izgledu i intimni odnosi. Faktorska struktura procjena rodni uloga upućuje na postojanje dvaju faktora: faktora ženske rodne uloge i faktora muške rodne uloge.

Rezultati pokazuju da koncept rodni uloga u adolescenciji, kao i njegov mjeri instrument, treba biti obuhvatniji od koncepta i mjera na koje se često može

naíci u literaturi. Istraživanja opisana u ovom radu upućuju na to da rodne uloge ne obuhvaćaju samo instrumentalne i ekspresivne osobine mladih osoba koje se mjere pomoću BSRI-a (Bem, 1974) i PAQ-a (Spence, Helmreich i Stapp, 1975) ili samo ponašajne aspekte rodnih uloga koji se mjere SRBS-om (Orlofsky i O'Heron, 1987), već i njihove obveze u obitelji, odnos prema izgledu i način provođenja slobodnog vremena.

Rezultati također upućuju na to da se rodne uloge u hrvatskom i američkom društvu u nekim aspektima razlikuju. Primjerice, samopouzdanost se smatra dijelom maskuliniteta u Sjedinjenim Američkim Državama (Kulis, Marsiglia i Hecht, 2002; Spence, Helmreich i Stapp, 1975), a prema rezultatima istraživanja provedenog na gimnazijalcima sigurnost u sebe i svoje sposobnosti se očekuje i od mladića i od djevojaka. Stoga treba biti osjetljiv za međukulturalne razlike pri konstrukciji instrumenata, odnosno ne nekritički primjenjivati strane instrumente za ispitivanje navedenih koncepata u različitim socijalnim kontekstima.

Istraživanja sa srednjoškolicima su također potvrdila potrebu za razvojem mjere rodnih uloga specifičnih za adolescenciju umjesto korištenja mjera za odrasle na adolescentskoj populaciji. Rodne uloge u odrasloj dobi obuhvaćaju uloge koje se u adolescenciji ne očekuju kao što su profesionalna, partnerska ili supružnička i roditeljska uloga (Beere, King, Beer i King, 1984). Iako je iz navedenog evidentno da se rodne uloge odraslih i adolescenata razlikuju, istraživanja sa srednjoškolicima su također pokazala da rodne uloge adolescenata reflektiraju rodne uloge odraslih na način primjeren dobi i kontekstu u kojem mladi žive. To je najviše vidljivo iz očekivanja da djevojke obavljaju tradicionalne ženske kućanske poslove, a mladići nikakve ili tradicionalno muške, kao i iz očekivanja da mladići plaćaju račun pri izlasku s djevojkom. Tradicionalne uloge se kroz takva očekivanja prenose na mlade te ih se socijalizira na rodnu podjelu rada koja često znači i rodnu neravnopravnost. Fokus grupe su bile vrijedan izvor podataka o procesima socijalizacije koja se odvija u obiteljima i vršnjačkim grupama. Socijalizacija u obitelji vidljiva je iz očekivanja roditelja vezanih uz vrijeme vraćanja iz noćnog izlaska i suzdržavanje od spolnih odnosa za djevojke te uz kućanske poslove za oba spola. Socijalizacija među vršnjacima je najvidljivija iz očekivanja vezanih uz konzumiranje alkohola, seksualnost i odnos prema vlastitom izgledu.

ZAKLJUČAK

U ovom radu je kvalitativnim i kvantitativnim istraživanjem na zagrebačkim srednjoškolicima ponuđena konceptualizacija rodnih uloga specifičnih za adolescenciju. Spoznaje dobivene u istraživanju potvrđuju da rodne uloge adolescenata zaista jesu drugačijeg sadržaja od uloga odraslih, da ispitivanje instrumentalnosti i ekspresivnosti ili samo ponašanja nije dostatno da bi se ispitala rodne uloge u cijelosti jer su rodne uloge znatno širi koncept, te da se sadržaj rodnih uloga u hrvatskom društvu u nekim aspektima razlikuje od rodnih uloga prihvaćenih u drugim društvi-

ma. Stoga se može zaključiti da su tvrdnje, koje su u ovom istraživanju odabrane za konstrukciju skale rodnih uloga u adolescenciji, bolji indikatori rodnih uloga hrvatskih adolescenata i adolescentica od postojećih skala. Odabranim tvrdnjama dobro su pokriveni svi aspekti adolescentskog života o kojima u hrvatskom društvu postoje različita očekivanja s obzirom na spol te one predstavljaju dobar temelj za konstrukciju skale rodnih uloga u adolescenciji kao upitnika samoprocjene.

LITERATURA

- Affleck, M., Morgan, C.S., Hayes, M.P. (1989). The influence of gender role attitude on life expectations of college students. *Youth and Society*, 20, 307-319.
- Ashmore, R.D., Del Boca, F.K., Bilder, S.M. (1995). Construction and validation of Gender Attitude Inventory, a structured inventory to assess multiple dimensions of gender attitudes. *Sex Roles*, 32, 753-785.
- Beere, C.A., King, D.W., Beere, D.B., King, L.A. (1984). The Sex-Role Egalitarianism Scale: A measure of attitude toward equality between sexes. *Sex Roles*, 10, 563-576.
- Bem, S.L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 165-172.
- Deaux, K., Kite, M.E. (1985). Gender stereotypes: Some thoughts on the cognitive organization of gender-related information. *Academic Psychology Bulletin*, 7, 123-144.
- Galambos, N.L., Peterson, A.C., Richards, M., Gitelson, I.B. (1985). The Attitudes Toward Women Scale for Adolescents (AWSA). A study of reliability and validity. *Sex Roles*, 5, 343-356.
- Gibbons, J.L., Lynn, M., Stiles, D.A. (1997). Cross-national gender differences in adolescents' preferences for free-time activities. *Cross-Cultural Research*, 31, 55-69.
- Helson, R., Picano, J. (1990). Is the traditional role bad for women? *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 311-320.
- Kaczala, C.M. (1981). *Sex-role identity stereotypes and their relationship to achievement attitudes*. Paper presented, in part, at Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, Boston, and at the Annual Meeting of the American Education Research Association, Los Angeles.
- Kulik, L. (2004). The relationship between background variables and sex-typing of gender roles and children chores: The Israeli case. *International Journal of Comparative Sociology*, 45, 365-384.
- Kulik, L. (2006). Gender, gender identity, ethnicity and stereotyping of children's chores: The Israeli case. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37, 408-420.
- Kulis, S., Marsiglia, F.F., Hecht, M.L. (2002). Gender labels and gender identity as predictors of drug use among ethnically diverse middle school students. *Youth and Society*, 33, 442-475.
- McCreary, D.R., Rhodes, N.D., Saucier, D.M. (2002). A confirmatory factor analysis of the short form Sex Role Behavior Scale. *Sex Roles*, 47, 169-177.
- Orlofsky, J.L., O'Heron, C.A. (1987). Development of a short form Sex-Role Behavior Scale. *Journal of Personality Assessment*, 51, 267-277.

- Petz, B. (1997). *Osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Spence, J.T., Hahn, E.D. (1997). The attitudes toward women scale and attitude change in college students. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 17-34.
- Spence, J.T., Helmreich, R.L. (1978). *Masculinity and femininity: Their psychological dimensions, correlates, and antecedents*. Austin: University of Texas Press.
- Spence, J.T., Helmreich, R., Stapp, J. (1975). Ratings of self and peers on the Sex Role Attributes and their relation to self-esteem and conceptions of masculinity and femininity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 29-39.
- Tay, L.S., Gibbons, J.L. (1998). Attitudes toward gender roles among adolescents in Singapore. *Cross-Cultural Research*, 32, 257-278.
- Wilson, I., Griffin, C., Wren, B. (2005). The interaction between young people with atypical gender identity organization and their peers. *Journal of Health Psychology*, 10, 307-315.

THE DEVELOPMENT OF AN INSTRUMENT FOR MEASURING GENDER ROLES IN ADOLESCENCE

Summary

Gender roles which are specific for the period of adolescence are not well defined and there is a lack of instruments to measure this concept, especially in the Croatian social context. Therefore, the aims of this article were to examine what constitutes gender roles in adolescence and to select items for the construction of the Gender Roles in Adolescence Scale.

The sample for the quantitative part of the research consisted of 511 high schools students from Zagreb (52.3% female), while the qualitative part of the research included focus groups, also with high schools students from Zagreb. The topics of focus group discussions were the expectations of Croatian society from boys and girls. In the quantitative research the participants estimated the degree to which behaviors, characteristics and interests described in the items were expected from girls and boys in Croatian society.

The results showed that gender roles in adolescence manifest themselves in different expectations from boys and girls in a wide spectrum of characteristics, behaviors and interests related to school, family, free time, appearance and intimate relationships. The conducted research demonstrated that the concept of gender roles in adolescence is more complex than the existing definition and culturally specific. Considering that the items chosen in this research represent expectations from girls or boys in different aspects of their lives, it is concluded that they form a valid basis for the construction of the Gender Roles in Adolescence Scale as a self-rating instrument.

Key words: gender roles, adolescence, scale development

Primljeno: 14.04.2008.